

MANUEL ARRIAGA

για την
επανεκκίνηση
της
δημοκρατίας

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΗΛΙΑΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΑΣ

ΑΙΟΡΑ

Στη μνήμη του πατέρα μου Filipe Arriaga

Επιμέλεια κειμένων: Μαργαρίτα Μπονάτσου

Τίτλος πρωτοτύπου: *Rebooting Democracy: A Citizen's Guide
to Reinventing Politics*

© Manuel Arriaga, 2014

© για την ελληνική γλώσσα, Εκδόσεις ΑΙΩΡΑ 2015

ISBN: 978-618-5048-35-8

Εκδόσεις ΑΙΩΡΑ

Μαυρομιάλη 11, 106 79 Αθήνα

τηλ.: 210 3839000

e-mail: info@aiora.gr

www.aiora.gr

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
Μία σύντομη παρέκβαση: 10 λόγοι για τους οποίους οι πολιτικοί δεν μπορούν, και δεν θα μπορέσουν ποτέ, να μας αντιπροσωπεύσουν	17
Μεταβίβαση δικαιωμάτων και αβασάνιστες επιλογές: Οι δίδυμες ρίζες της αποτυχίας του συστήματος πολιτικής αντιπροσώπευσης	40
Ανακαλύπτοντας τη διαβούλευση των πολιτών σε ΗΠΑ και Καναδά	55
Ιρλανδική ψήφος και γαλλική χρηματοδότηση	74
Αυστηροί μηχανισμοί ελέγχου: Τα παραδείγματα της Ελβετίας και του Όρεγκον	89
Πολιτική ολοκλήρωση: Μαθαίνοντας από τον βρετανικό σκανδαλοθηρικό τύπο	97
Ανάκτηση του ορίζοντα στην Αγία Πετρούπολη	104
Συμπέρασμα	119
Υστερόγραφο	149
Ευχαριστίες	155

Εισαγωγή

*Το γεγονός ότι τα ζωτικής σημασίας συμφέροντά σας επηρεάζονται από παράγοντες τους οποίους δεν είστε σε θέση να ελέγξετε, αποτελεί πηγή άγχους και ανησυχίας. Δεν είναι αυτή η αποστολή της δημοκρατίας. Ωστόσο, είναι, πλέον, η καινούργια νόρμα. – JORIS LUYENDIJK, συγγραφέας του ιστολογίου για θέματα τραπεζικού ενδιαφέροντος της εφημερίδας *The Guardian*, σχετικά με την πρόσφατη οικονομική κρίση.*

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας βασίζεται σε μία υπόθεση: οι δημοκρατίες αποτυγχάνουν, και εμείς πρέπει να ανακτήσουμε τον έλεγχο του μέλλοντός μας. Έχω να προτείνω πέντε συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία θα μας επιτρέψουν να το επιτύχουμε, αν και ο πραγματικός μου σκοπός είναι να ξεκινήσω έναν δημόσιο διάλογο σχετικά με το πώς μπορούμε να μεταρρυθμίσουμε το πολιτικό μας σύστημα.

Για ποιους γράφω; Ποιοι είμαστε «εμείς»; «Εμείς» είμαστε οι πολίτες που ζούμε στο καθεστώς της λεγόμενης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και, ολοένα και περισσότερο, αναρωτιόμαστε τι πραγματικά σημαίνει αυτό. Μπορεί να είστε Έλληνας και να προσπαθείτε να βάλετε τέρμα σ' ένα δρακόντειο πρόγραμμα «λιτότητας», το οποίο καταστρέφει τη χώρα σας και το οποίο ποτέ δεν ψηφίσατε. Μπορεί να είστε πολίτης των ΗΠΑ που αντιτίθεται στην προθυμία της κυβέρνησής του να εμπλακεί σε έναν ακόμα πόλεμο στη Μέση Ανατολή. Ίσως να είστε ένας από τους εκατομμύρια Βραζιλιάνους που ξεχύθηκαν στους δρόμους, εξοργισμένοι από μία πολιτική τάξη που

βρίσκει χρήματα για την κατασκευή σταδίων, αλλά παραμελεί τις βασικές δημόσιες υπηρεσίες. Πιθανόν να είστε Βρετανός και να δυσπιστείτε ακόμα απέναντι στο γεγονός ότι η κυβέρνησή σας υπήρξε συνένοχη στη μυστική δημιουργία ενός παγκόσμιου μηχανισμού παρακολούθησης, ο οποίος καταγράφει κάθε διαδικτυακή δραστηριότητα. Επίσης, μπορεί να είστε ένας από τους χιλιάδες διαδηλωτές που –για διάφορους άλλους λόγους– πρόσφατα συγκεντρώθηκαν σε τόσο διαφορετικά μέρη, όπως η Κωνσταντινούπολη, το Κίεβο, η Μαδρίτη, η Σόφια ή ακόμα και το Μπάλκομπ, ένα μικρό χωριό στην κομητεία του Σάσεξ της Αγγλίας.

Αντίθετα, μπορεί να μην έχετε παγιωμένες πολιτικές πεποιθήσεις, αλλά, από την άλλη, να πιστεύετε –όπως η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών οποιασδήποτε «δημοκρατικής» χώρας– ότι τελικά οι πολιτικοί δεν είναι υπόλογοι απέναντι στο σύνολο των πολιτών. Τα τελευταία χρόνια έγινε σαφές ότι αυτό δεν είναι αποκλειστικά πρόβλημα μιας μερίδας ακτιβιστών, οι οποίοι έχουν συγκεκριμένους στόχους. Μας αφορά όλους.

Μπορεί να είστε προοδευτικός, συντηρητικός, φιλελεύθερος, οικολόγος, αναρχικός ή απολιτικός. Δεν έχει σημασία, όπως δεν έχει σημασία το τι σας εξοργίζει περισσότερο: οι διεφθαρμένοι και ιδιοτελείς πολιτικοί, η αδράνεια απέναντι στο φαινόμενο της υπερθέρμανσης του πλανήτη, η συνεχής συσσώρευση χρεών από τα κράτη, η διάβρωση των πολιτικών ελευθεριών ή οι άδικοι πόλεμοι που έγιναν στο όνομά σας. Αυτό που έχει σημασία –ανεξάρτητα από εθνικότητα, πολιτικές πεποιθήσεις και οποιαδήποτε παράπονα – είναι ότι όλοι συνειδητοποιούμε πως αυτοί που μας κυβερνούν δεν μας αντιπροσωπεύουν. Αυτή η κοινή επίγνωση μας ενώνει και σημαίνει ότι μπορούμε να κάνουμε κάτι ουσιαστικό.

Ζούμε σε κοινωνίες που τις έχει καταλάβει μία προφανής απογοήτευση. Όλοι γνωρίζουμε πόσο ψεύτικες είναι οι υποσχέσεις του πολιτικού συστήματος. Ωστόσο, αν και δεν το πιστεύουμε ούτε για μία στιγμή, γαντζωνόμαστε απελπισμένα στην ψευδαίσθηση ότι, ψηφίζοντας κάθε τέσσερα ή πέντε χρόνια, διασφαλίζουμε την εκπροσώπηση των συμφερόντων μας από τους πολιτικούς που θα εκλέξουμε. Προσπαθούμε να αγνοήσουμε τα χειροπιαστά στοιχεία που δείχνουν το αντίθετο, αν και αυτή η συνειδητοποίηση χρονολογείται τουλάχιστον 250 χρόνια νωρίτερα. Ακόμα και για τον Ρουσσώ ήταν σαφές ότι σε μία δημοκρατία, «ο λαός πιστεύει ότι είναι ελεύθερος, αλλά κάνει ένα πολύ μεγάλο λάθος. Είναι ελεύθερος μόνο κατά τη διάρκεια της εκλογής των αντιπροσώπων του. Όταν οι εκλογές τελειώσουν, ο λαός ξαναγίνεται σκλάβος».

Στις σημερινές κοινωνίες, όπου υπάρχει αφθονία υλικών αγαθών, μεγάλο μέρος της ανησυχίας οφείλεται στην αίσθηση που έχουμε ότι οι ζωές μας καθορίζονται κατά πολύ από εξωτερικούς παράγοντες, τους οποίους είναι αδύνατο να ελέγξουμε. Μπορεί να είμαστε κάθετα αντίθετοι στα ανηλεή μέτρα της κυβέρνησής μας, αλλά ακόμα και οι μαζικές πορείες διαμαρτυρίας ελάχιστα μπορούν να επιτύχουν απέναντι σε μία τάξη πολιτικών αποφασισμένη να κάνει αυτό που νομίζει. Μπορεί η πλειοψηφία του πληθυσμού να παρακολουθεί με δυσπιστία τους πολιτικούς, καθώς αυτοί κατασκευάζουν δικαιολογίες για μία στρατιωτική επέμβαση σε κάποια μακρινή χώρα. Ωστόσο, ακόμα κι ένας μεγάλος αριθμός οργισμένων αναρτήσεων σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης δεν μπορεί να κρατήσει τα μαχητικά αεροσκάφη στη βάση τους. Είναι

πολύ πιθανό να εξοργιζόμαστε όταν βλέπουμε μία ακόμα κυβερνητική απόφαση να προωθεί μία κοινοπραξία επιχειρήσεων εις βάρος του δημόσιου συμφέροντος ή έναν ακόμα πολιτικό να εξαγοράζει ψήφους με υψηλότατου κόστους δημόσια έργα, τα οποία θα εξοφλήσουν οι επόμενες γενιές. Αυτά τα μαθαίνουμε από τα ΜΜΕ, αισθανόμαστε μία πικρή γεύση και... απλώς καταπίνουμε το χάπι, γιατί είναι το μόνο που μπορούμε να κάνουμε.

Οι περισσότεροι από εμάς γνωρίζουμε πολύ καλά αυτό το αίσθημα αδυναμίας. Σε ολόκληρο τον πλανήτη, μεγάλες ομάδες πληθυσμού δεν έχουν απολύτως κανέναν έλεγχο πάνω στις κρίσιμες αποφάσεις που λαμβάνουν οι πολιτικοί τους, μερικές από τις οποίες θα δεσμεύουν και τις επόμενες γενιές.

Όμως, η αίσθηση ότι έχουμε τον έλεγχο της ζωής μας είναι βασική ανθρώπινη ανάγκη. Πράγματι, όλο και περισσότερες έρευνες επιβεβαιώνουν ότι η ισχυρή αίσθηση αυτονομίας αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της πνευματικής υγείας. Για τους ψυχολόγους που ασχολούνται με αυτό το αντικείμενο, η «αυτονομία» έχει μία σαφώς καθορισμένη σημασία. Δεν πρόκειται για την ανεξαρτησία από άλλα πρόσωπα. Αυτονομία σημαίνει να έχει κανείς τον ουσιαστικό έλεγχο των δραστηριοτήτων του και να εγκρίνει τις αξίες που βρίσκονται πίσω από αυτές. Με άλλα λόγια, ένας αυτόνομος άνθρωπος είναι ένα «σχετικά ελεύθερο» ον, που έχει λόγο στο πώς πρέπει να γίνονται τα πράγματα.

Για παράδειγμα, μελέτες σχετικά με την ικανοποίηση στον εργασιακό χώρο κατέδειξαν ότι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά μιας ικανοποιητικής δουλειάς είναι η αίσθηση αυτονο-

μίας – δηλαδή, το να νιώθουμε ότι έχουμε σχετικό έλεγχο στο πώς κάνουμε τη δουλειά μας. Αυτό είναι ένα σημείο το οποίο αφορά τους περισσότερους από εμάς: όταν είμαστε στη δουλειά μας, λίγα είναι τα πράγματα που μπορεί να μας ενοχλήσουν και να μας καταβάλουν ψυχικά περισσότερο απ' όσο οι εταιρικοί κανονισμοί ή και η παρουσία κάποιου επόπτη, ο οποίος θα μας υπαγορεύει πώς ακριβώς πρέπει να λειτουργήσουμε, ακόμα και στην παραμικρή λεπτομέρεια της δουλειάς μας, χωρίς να μας αφήνει περιθώρια επιλογής ή δημιουργικότητας. Το περιθώριο επιλογής και το «να έχουμε λόγο» σε αυτό που κάνουμε είναι ακριβώς το νόημα της αυτονομίας και εξηγεί γιατί είναι σημαντική για την πνευματική και την ψυχική μας υγεία.

Έχει αποδειχθεί ότι η αυτονομία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε πολλά και διαφορετικά πεδία, όπως η απόδοση των παιδιών στο σχολείο, η εξέλιξη της υγείας ενός ασθενούς, οι επιδόσεις των αθλητών, ακόμα και οι προσπάθειες πρόβλεψης των γενικών επιπέδων «αυτοαναφερόμενης ευτυχίας». Επομένως, δεν θα ήταν σε καμία περίπτωση υπερβολικό να πούμε ότι το να αισθανόμαστε ανίσχυροι απέναντι σε μείζονος σημασίας πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες μας επηρεάζουν, είναι ένας καθοριστικός παράγοντας κοινωνικής δυσφορίας.

Αν απλώς και μόνο η αίσθηση αδυναμίας προκαλεί τέτοια διάχυτη απογοήτευση και μας καταβάλλει ψυχικά, τότε η *πραγματική* αδυναμία μάς πλήττει με ακόμα πιο άμεσο τρόπο. Η μέχρι στιγμής αποτυχία μας να αναλάβουμε ουσιαστική και συλλογική δράση για θέματα όπως η κλιματική αλλαγή και η ευπάθεια του οικονομικού συστήματος, αποτελεί μία πραγμα-

τική, χειροπιαστή απειλή. Οι πολίτες των αναπτυγμένων χωρών ανησυχούν για αυτά τα ζητήματα, αλλά οι πολιτικοί ηγέτες δείχνουν να αδυνατούν –ή να μη θέλουν– να τα αντιμετωπίσουν έγκαιρα.

Αν όντως υπάρχει τέτοια γενικευμένη απογοήτευση και υποβόσκουσα οργή απέναντι στο πολιτικό σύστημα, μπορεί να αναρωτηθεί κανείς πώς εξηγείται η απουσία διάχυτης κοινωνικής αναταραχής. Η απάντηση σε αυτή την ερώτηση περιλαμβάνει δύο μέρη.

Το πρώτο σχετίζεται με την οικονομία. Σε ορισμένα μέρη του κόσμου, είναι ακόμα εφικτό, εν μέρει τουλάχιστον, να διατηρείται η αυταπάτη ότι εξακολουθούμε να ζούμε σύμφωνα με το μοντέλο «κοινής ευημερίας». Ίσως αυτό συμβαίνει κυρίως σε κάποιες χώρες της Βόρειας Ευρώπης, όπου το συνδυαστικό αποτέλεσμα του συσσωρευμένου πλούτου, των υψηλών επιπέδων διαβίωσης και μιας παράδοσης πολιτικών αναδιανομής καλύπτει με επιτυχία το γεγονός ότι οι πολίτες δεν έχουν, πλέον, τον έλεγχο.

Ας δούμε τι συμβαίνει σε μέρη του κόσμου όπου αυτή η μάσκα της ευημερίας έχει πέσει. Μία πτήση δύο ωρών αρκεί για να γεφυρώσει αυτά τα δύο παράλληλα σύμπαντα.¹ Σε ολόκληρη τη Νότια Ευρώπη, οι μαζικές διαδηλώσεις και η κοινωνική αναταραχή είναι διάχυτες. Στην Αθήνα, τη Μαδρίτη και τη Λισαβόνα, θα ακούσετε τους διαδηλωτές να αναφέρονται στις τράπεζες, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο – αλλά πιο συχνά θα τους ακούσετε να κατηγορούν

1. Το βιβλίο του Paul Mason, *Why It's Kicking Off Everywhere: The New Global Revolutions* προσφέρει μια σύντομη εικόνα αυτής της άλλης πραγματικότητας.

τους πολιτικούς των χωρών τους ότι δεν αντιπροσωπεύουν πραγματικά τους πολίτες που τους εξέλεξαν.

Σύμφωνοι, μπορεί να δίνουμε υπερβολική βαρύτητα στα συνθήματα μιας διαδήλωσης, ωστόσο φαίνεται να υπάρχει μια ουσιαστική και ευρεία συνειδητοποίηση ότι, τελικά, η Ευρώπη δεν διέρχεται μία οικονομική κρίση, αλλά μία κρίση του *δημοκρατικού* πολιτεύματος. Και η πραγματική φύση των «δημοκρατιών» μας αποκαλύπτεται πλήρως στα μέρη όπου το πέπλο της ευημερίας φεύγει.

Ο δεύτερος και, πιθανότατα, σημαντικότερος λόγος για τον οποίο αυτή η απογοήτευση δεν παίρνει σάρκα και οστά, ως απειλή απέναντι στο πολιτικό σύστημα, είναι η συνεχιζόμενη αδυναμία μας να προτείνουμε σαφείς και πειστικές εναλλακτικές λύσεις. Για παράδειγμα, εμείς, οι πολίτες, πρέπει να εξηγήσουμε το παράδοξο των κινημάτων διαμαρτυρίας, όπως οι «Αγανακτισμένοι» και το «Occupy Wall Street», τα οποία κινητοποίησαν με μεγάλη επιτυχία τεράστιες ομάδες πληθυσμού στην αρχή της οικονομικής κρίσης των ετών 2008-2010, αλλά δεν φαίνεται να άφησαν (μέχρι στιγμής;) κάποιο ανεξίτηλο σημάδι στο γενικότερο πολιτικό τοπίο. Από την άλλη, σκεφθείτε εκδοτικά φαινόμενα, όπως το βιβλίο *Indignez-vous!* (Αγανακτήστε!) του εκλιπόντος Stéphane Hessel, στη Γαλλία, και την ανθολογία *Reacciona* (Αντίδρασε), στην Ισπανία. Πρόκειται για βιβλία που απευθύνονται στην απογοήτευση του κόσμου με καίριο τρόπο. Όπως και τα κινήματα διαμαρτυρίας, έτσι και αυτά τα βιβλία απέσπασαν την προσοχή του κοινού, αλλά δεν έδωσαν ώθηση σε βιώσιμα κοινωνικά κινήματα, τα οποία θα οδηγούσαν σε μεταρρυθμίσεις.

Δέχομαι την κάπως παλιομοδίτικη άποψη ότι μεγάλο μέρος της δύναμης των σημερινών κινημάτων διαμαρτυρίας χά-

νεται, όταν αυτά αποτυγχάνουν να προβάλουν μία σειρά από συγκεκριμένα αιτήματα.² Η συνεχής αδυναμία μας να το επιτύχουμε έχει κάνει πολλούς να πιστέψουν το παραμύθι ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστες εναλλακτικές λύσεις, ότι έχουμε «κολλήσει» σε αυτό που λέγεται «ο κόσμος όπως είναι» και ότι το μόνο στο οποίο μπορούμε να ελπίζουμε είναι μια ευκαιριακή πρόοδος σε κάποιον τομέα της πολιτικής που μας αφορά. Ο βασικός σκοπός αυτού του βιβλίου είναι να προκαλέσει έναν διάλογο που, τελικά, θα αλλάξει αυτή την κατάσταση.

Όλοι έχουμε παράπονα από την πολιτική. Αναφερθήκαμε ήδη σε μερικά, αλλά είναι πολλά: η μείωση (ή, αν είστε τυχεροί, η στασιμότητα) του πραγματικού μισθού, η διάλυση των κοινωνικών υπηρεσιών, ο τρόπος διαχείρισης του μεταναστευτικού ζητήματος κι ένας σημαντικός αριθμός άλλων καίριων ζητημάτων. Σκοπός μου εδώ δεν είναι να ασχοληθώ με κανένα από αυτά.

Αντίθετα, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι στη ρίζα των προβλημάτων μας βρίσκεται το πολιτικό σύστημα. Δυστυχώς, και αντίθετα με τόσα άλλα άξια λόγου ζητήματα, τα προβλήματα του συστήματος διακυβέρνησης θεωρούνται ανιαρό θέμα για συζήτηση. Ωστόσο, αυτό συμβαίνει επειδή εξακολουθούμε να ασχολούμαστε με το δέντρο και να μη βλέπουμε το δάσος. Όποια και αν είναι τα προσωπικά μας παράπονα, παραμένει αξεπέραστο το πρόβλημα ότι οι πολιτικοί –

2. Για το αντίθετο επιχειρήμα βλέπε το βιβλίο του David Graeber, *Το δημοκρατικό σχέδιο: Η ιστορία, η κρίση, το κίνημα* (μετάφραση Άγγελος Φιλιππάτος, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2014)

για πολλούς και διάφορους λόγους, οι οποίοι θα συζητηθούν στο επόμενο κεφάλαιο— απλώς δεν μας αντιπροσωπεύουν. Κατά μία έννοια, οι περισσότερες κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές παθογένειες αποτελούν απλώς και μόνο συμπτώματα αυτής της ασθένειας. Φυσικά και θα συνεχίσουμε να καταπολεμούμε αυτά τα συμπτώματα, αλλά είναι πλέον καιρός να ασχοληθούμε και με την αιτία τους. Και αυτή η αιτία, δυστυχώς, είναι η απόλυτη κατάρρευση των δημοκρατιών μας.

Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι καταψηφίζοντας έναν πολιτικό ή ένα κόμμα, προκειμένου να αναλάβει ένα άλλο, δεν λύνονται τα προβλήματά μας. Η εμπειρία έχει δείξει ότι δεν είναι απλώς θέμα επιλογής προσώπων. Αν το έργο είναι κακό, η αντικατάσταση των ηθοποιών δεν θα το κάνει καλύτερο.

Οπότε, αν το πρόβλημα είναι το πολιτικό σύστημα, τι μπορεί να γίνει γι' αυτό; Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας υποστηρίζει πέντε συγκεκριμένα μέτρα. Τα πρώτα τέσσερα συνδέονται άμεσα με τη βασική μας ανησυχία: πιο συγκεκριμένα, με την αύξηση του ελέγχου που ασκούν οι πολίτες στην εκάστοτε κυβέρνηση και, κατ' αυτόν τον τρόπο, με τη διασφάλιση ότι ενεργεί με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον. Η πέμπτη πρόταση εστιάζει στον προσδιορισμό αυτής καθαυτής της έννοιας του «δημόσιου συμφέροντος» με μία προοπτική όχι κοντόφθαλμη, αλλά μακροπρόθεσμη. Καμία από αυτές τις ιδέες δεν συνδέεται με τις παραδοσιακές έννοιες της «Αριστεράς» και της «Δεξιάς».

Η παρούσα έκδοση αποτελεί σαφώς μια πρώτη προσέγ-

γιση στο θέμα. Σκοπός του βιβλίου, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, είναι να τραβήξει την προσοχή στο πρόβλημα και να προσφέρει το έναυσμα για μία συζήτηση σχετικά με το πώς θα βγούμε από αυτό το τέλμα. Αν θέλετε να συμμετάσχετε σε αυτή τη συζήτηση και να ενημερωθείτε για μελλοντικές δραστηριότητες, μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας: <http://rebootdemocracy.org>.

Στο υπόλοιπο βιβλίο, θα είμαι ο οδηγός σας σε δύο σύντομες περιηγήσεις. Η πρώτη περιλαμβάνει στοιχεία και δεδομένα από τον χώρο των κοινωνικών επιστημών, σε συνδυασμό με απλές, συνηθισμένες παρατηρήσεις σχετικά με την πολιτική πραγματικότητα. Σ' αυτό το ταξίδι θα σας παρουσιάσω το πλέγμα των αλληλοσυνδεόμενων μηχανισμών, οι οποίοι εμποδίζουν τους εκλεγμένους αξιωματούχους να υπηρετήσουν πραγματικά το δημόσιο συμφέρον. Στη δεύτερη περιήγηση, θα βρεθούμε σε διάφορα μέρη του πλανήτη, αναζητώντας ιδέες για τη μεταρρύθμιση των δημοκρατιών μας. Θα κινηθούμε σ' ένα ευρύτατο φάσμα, θα γνωρίσουμε επιτυχείς και ακμάζοντες θεσμούς αλλά και καλών προθέσεων αποτυχημένες προσπάθειες μεταρρύθμισης, χωρίς να ξεχάσουμε να ρίξουμε μια ματιά στη σοβιετική αρχιτεκτονική και να παρευρεθούμε σε πικρόχολες νυχτερινές συναντήσεις σε κάποιο παλάτι της Λισαβόνας. Και θα προσπαθήσουμε να μάθουμε κάτι από όλα αυτά.

Ξεκινάμε.

Μια σύντομη παρέκβαση: 10 λόγοι για τους οποίους οι πολιτικοί δεν μπορούν, και δεν θα μπορέσουν ποτέ, να μας αντιπροσωπεύσουν

*Γιατί μας είναι πιο εύκολο να συλλάβουμε με τη σκέψη μας ένα καταστροφικό γεγονός, που θα έβαζε τέλος σε κάθε ίχνος ζωής στον πλανήτη, παρά έστω και κάποιες μικρές αλλαγές στην υπάρχουσα οικονομική τάξη πραγμάτων; – SLAVOJ ŽIŽEK, από το ντοκιμαντέρ *The Pervert's Guide to Ideology*.*

Αν και η άποψη ότι αυτοί που βρίσκονται στην εξουσία δεν εκπροσωπούν το κοινό συμφέρον έχει ευρεία απήχηση, συχνά αδυνατούμε να κατανοήσουμε γιατί συμβαίνει αυτό. Ας δούμε κάποιες πιθανές εξηγήσεις.

Όπως θα καταστεί σαφές, αντλώ στοιχεία από διάφορες πηγές. Ορισμένα από τα δεδομένα που θα συζητηθούν παρακάτω είναι ζητήματα που επανέρχονται στα ΜΜΕ, καθώς και στον ευρύτερο πολιτικό διάλογο. Άλλα προέρχονται από τεκμηριωμένα συμπεράσματα των κοινωνικών επιστημών. Θεωρώ ότι αυτή η ποικιλία προσεγγίσεων είναι θετική, αφού μπορεί να συμβάλει σε μία βαθύτερη κατανόηση του γιατί η δημοκρατική αντιπροσώπευση αποτυγχάνει.

Ωστόσο, το κοινό που έχουν σχεδόν όλες αυτές οι εξηγήσεις είναι ότι αποδίδουν την εν λόγω αποτυχία σε δομικά αίτια. Με άλλα λόγια, το πρόβλημα είναι το ίδιο το πολιτικό σύστημα. Η καλύτερη κατανόηση των περιορισμών του θα φανεί χρή-

σιμη, όταν έλθει η ώρα να σκεφθούμε πώς μπορεί να μεταρρυθμιστεί.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στο βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας θα συναντήσετε πολλές φορές τον όρο «δημόσιο συμφέρον». Ίσως αξίζει τον κόπο να έχετε κατά νου δύο απλά σημεία. Πρώτον, όπως παρατήρησε και η σημαντική πολιτική επιστήμονας Jane Mansbridge, η περιώνυμη δυσκολία να συμφωνήσουμε τι ακριβώς σημαίνει αυτός ο όρος δεν περιορίζει την πρακτική χρησιμότητά του. Δεύτερον, και για λόγους που θα αναπτυχθούν εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι το δημόσιο συμφέρον δεν ταυτίζεται πάντα με τις επιθυμίες της πλειοψηφίας, όπως αυτές αποτυπώνονται, για παράδειγμα, σε μία πρόσφατη δημοσκόπηση. Αυτή είναι μία σημαντική διάκριση, η οποία θα φανεί χρήσιμη σε αρκετά σημεία του βιβλίου.

1. Διαφθορά

Όταν οι πολίτες ερωτώνται γιατί οι πολιτικοί αδυνατούν να ανταποκριθούν στις προσδοκίες τους, η διαφθορά προβάλλει σταθερά στις απαντήσεις. Ωστόσο, ο όρος μπορεί να αναφέρεται σε διάφορα φαινόμενα, από τα οποία μόνο λίγα κρίνονται παράνομα στις περισσότερες χώρες.

Στην πλέον απροκάλυπτη μορφή της, η διαφθορά περιλαμβάνει παράνομες χρηματικές συναλλαγές με αντάλλαγμα πολιτικές χάρες. Όμως, η εν λόγω έννοια μπορεί να περικλείει τη σύγκρουση συμφερόντων, όπως στην περίπτωση που ένας πολιτικός έχει ενεργούς επαγγελματικούς ή/και οικονομικούς δεσμούς με μία εταιρεία την οποία εκ της θέσης του καλείται να εποπτεύσει. Επίσης, μπορεί να αναφέρεται σε οικονομικές

ενισχύσεις μιας προεκλογικής εκστρατείας, τις οποίες –αν και νόμιμες– οι πολιτικοί μάλλον θα «θυμηθούν» αφού έλθουν στην εξουσία. Τέλος, μπορεί επίσης να γίνει λόγος για διαφθορά όταν συζητούμε για τις πολιτικές επιπτώσεις των ευρέως διαδεδομένων συμφωνιών τύπου revolving door (περιστρεφόμενης πόρτας), γεγονός που σημαίνει ότι οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι γνωρίζουν ότι, μετά τη λήξη της θητείας τους, μπορούν να προσδοκούν προσοδοφόρες θέσεις (π.χ. ως σύμβουλοι ή μέλη διοικητικού συμβουλίου) στις ίδιες ιδιωτικές εταιρείες στις οποίες φέρθηκαν προηγουμένως με επιείκεια, όταν κλήθηκαν να νομοθετήσουν για θέματα που τις αφορούν ή/και τους ανέθεσαν μεγάλα δημόσια έργα.

2. Η εκλογική πολιτική δίνει λανθασμένα κίνητρα στους πολιτικούς

Διάφορα άλλα προβλήματα προκύπτουν από το γεγονός ότι οι πολιτικοί απλώς προσπαθούν να επανεκλεγούν. Αν και οι εκλογές είναι ο κύριος μηχανισμός μέσω του οποίου ελέγχουμε (ανά διαστήματα) τους πολιτικούς, παρέχουν, επίσης, ένα σύνολο «λανθασμένων» κινήτρων. Ένας πολιτικός που επιζητά την επανεκλογή του, συχνά καταλήγει δημαγωγός, απευθυνόμενος περισσότερο στο συναίσθημα παρά στη λογική των ψηφοφόρων, προκειμένου να κερδίσει εύκολα την ψήφους. Οι υποψήφιοι, για τον ίδιο λόγο, αποφεύγουν να εξαγγείλουν αναγκαίες μεταρρυθμίσεις που μπορεί να έχουν εκλογικό κόστος – ειδικά αν η λογική αυτών των μεταρρυθμίσεων γίνεται αντιληπτή μόνο μέσα από μια μακροπρόθεσμη οπτική. Η πολιτική αδράνεια στο θέμα της κλιματικής αλλαγής αποτελεί κορυφαίο παράδειγμα αυτής της πρακτικής.

3. Η κυρίαρχη πολιτική σκηνή προσελκύει λάθος ανθρώπους

Στις αρχές του 21ου αιώνα, φαίνεται πιθανό ότι το κίνητρο των περισσότερων ανθρώπων που αποφασίζουν να ασχοληθούν επαγγελματικά με την πολιτική είναι πολύ περισσότερο το κίνητρο της εξουσίας –ή, φαινόμενο εξίσου απογοητευτικό, ένας συνδυασμός φιλοδοξίας και έλλειψης ανταποδοτικών επιλογών καριέρας– παρά μια γνήσια αφοσίωση στο ιδανικό της υπηρετήσης του δημόσιου συμφέροντος. Το αποτέλεσμα είναι ότι η τάξη των πολιτικών αποτελεί ένα αρκετά ιδιόμορφο σύνολο ανθρώπων. Αυτό είναι χαρακτηριστικό ενός ευρύτερου φαινομένου, γνωστού στις κοινωνικές επιστήμες ως «αυτοεπιλογή»: όταν η συμμετοχή σε μία δραστηριότητα είναι εθελοντική, τις περισσότερες φορές θα προσελκύσει ανθρώπους που έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Αν εφαρμόσουμε αυτή τη θέση σε όσους επιλέγουν μία καριέρα στην πολιτική, καταλήγουμε σε δύο πιθανότητες. Η πρώτη είναι ότι, στις μέρες μας, αυτοί που εντάσσονται σ' ένα κόμμα της κεντρικής πολιτικής σκηνής και καταβάλλουν προσπάθεια για να αναρριχηθούν στις υψηλότερες ιεραρχικές βαθμίδες του, το κάνουν από μια έντονη επιθυμία να υπηρετήσουν τον πολίτη. Αυτό δεν είναι ιδιαίτερα πιθανό να συμβαίνει. Μία δεύτερη εξήγηση φαίνεται περισσότερο εύλογη: το προσωπικό όφελος και η επιθυμία για εξουσία είναι αυτά που τους παρακινούν να μπουν στην πολιτική. Και, προφανώς, αυτά ακριβώς είναι τα δύο χειρότερα χαρακτηριστικά κάποιου, του οποίου η δουλειά είναι να εκπροσωπεί τον λαό.

4. Οι πολιτικοί πιστεύουν ότι είναι απρόσβλητοι από τον έλεγχο των πολιτών

Αν και μπορεί, αρχικά, να φαίνεται ότι έρχεται σε σύγκρουση με το ρίσκο της προεκλογικής εκστρατείας, ωστόσο συμβαίνει και το αντίθετο. Σ' έναν μεγάλο αριθμό σημαντικών αποφάσεων, οι πολιτικοί αισθάνονται άτρωτοι απέναντι στις αντιρρήσεις των πολιτών και προχωρούν ακάθεκτοι στη λήψη μέτρων στα οποία αντιτίθεται η μεγάλη πλειοψηφία. Δυστυχώς για μας, αυτό φαίνεται να συμβαίνει συχνά με σημαντικές, επίμαχες αποφάσεις που θα μας επηρεάζουν για αρκετές γενιές. Στις περισσότερες χώρες, δεν υπάρχει μηχανισμός μέσω του οποίου να μπορούν οι πολίτες να εμποδίσουν μέτρα που προωθούνται από την κυβέρνηση και τη βουλή. Οι πολιτικοί το γνωρίζουν και συχνά εκμεταλλεύονται αυτήν την απουσία ενδελεχούς ελέγχου από την πλευρά των πολιτών, προωθώντας αμφιλεγόμενα μέτρα, τα οποία έρχονται σε αντίθεση με τη λαϊκή βούληση, μόλις αναλάβουν καθήκοντα. Είναι σαφές ότι οι πολιτικοί πιστεύουν ότι, όταν έλθει η ώρα να επανεκλεγούν, το θέμα θα έχει πλέον ξεχαστεί.

Δεν υπάρχει ίχνος υπερβολής ως προς το πόσο φαύλος είναι πραγματικά ο συνδυασμός αυτών των δύο παραγόντων, δηλαδή της ψηφοθηρίας (πρώτος παράγοντας) και της απειλής της μη επανεκλογής, η οποία δεν αποτρέπει την τήρηση μιας στάσης αντίθετης προς το δημόσιο συμφέρον. Με τον χειρότερο δυνατό τρόπο, η απειλή της μη επανεκλογής δείχνει να καθιστά τους πολιτικούς πρόθυμους να μας ευχαριστήσουν με επιφανειακούς τρόπους (π.χ. ενδίδοντας σε λαϊκίστικες απαιτήσεις σε κάποιο καυτό θέμα της επικαιρότητας), ενώ αισθάνονται απρόσβλητοι από τη δική μας αποδοκιμασία

σε ζητήματα σημαντικών πολιτικών επιλογών (π.χ. εμπλοκή σε πόλεμο με ψευδή προσχήματα, υπογραφή μείζονος σημασίας διεθνών συμφωνιών που περιορίζουν την εθνική κυριαρχία ή/και ιδιωτικοποίηση μεγάλων τμημάτων του δημόσιου τομέα).

5. Τα κόμματα και οι εκλογές διαφθείρουν ηθικά τους πολιτικούς ηγέτες

Μία ακόμα πιθανή εξήγηση είναι ότι οι εκλεγμένοι ηγέτες μας μπαίνουν στην πολιτική με καλές προθέσεις, έτοιμοι να τεθούν με αφοσίωση στην υπηρεσία του δημόσιου συμφέροντος, αλλά η διαδικασία εκλογής τους διαφθείρει. Η δύσκολη προσπάθεια ανέλιξης στον κομματικό μηχανισμό τούς αποπροσανατολίζει από το κοινό καλό και, αντίθετα, τους «εκπαιδεύει» να εστιάζουν σε μία στενόμυαλη προώθηση της καριέρας τους. Μαθαίνουν να ευαρεστούν τα ηγετικά στελέχη του κόμματος –στων οποίων τα χέρια βρίσκεται το μέλλον τους– με κάθε κόστος. Σε χώρες όπου οι προεκλογικές εκστρατείες στηρίζονται κατά κύριο λόγο σε ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις, η αναζήτηση οικονομικής ενίσχυσης από εύπορους δωρητές και οργανισμούς με μεγάλα κεφάλαια φέρνει σε δεύτερη μοίρα οποιαδήποτε πολιτικά ιδανικά συνδέονται με την υπηρετήση του δημόσιου συμφέροντος. Στο τέλος της εσωκομματικής διαδικασίας και κατά την προεκλογική περίοδο καθαυτή, η πολιτική ηθική υποβαθμίζεται ακόμα περισσότερο. Εξάλλου, το να κερδίσουν οι πολιτικοί την εύνοια των πολιτών στις εκλογές, όπως αυτές διεξάγονται σήμερα, δεν είναι εύκολη υπόθεση: για να το επιτύχουν είναι υποχρεωμένοι να μάθουν να φέρνουν την αλήθεια στα μέτρα τους και να τηρούν

ελαστική στάση απέναντι στις προσωπικές και ιδεολογικές αξίες τους.³

6. Οι επιπτώσεις των καθιερωμένων πρακτικών στους εκλεγμένους πολιτικούς: «Πολιτική, ως συνήθως»

Πέρα από τη διαβρωτική επίδραση της διαδικασίας εκλογής των πολιτικών, θα πρέπει να αναλογιστούμε και τον ρόλο της λεγόμενης «επικρατούσας νοοτροπίας» στην πολιτική. Από τη στιγμή που εκλέγονται, οι πολιτικοί δεν λειτουργούν στο κενό. Αντίθετα, εισέρχονται σε ένα επαγγελματικό πεδίο, το οποίο έχει τις δικές του νόρμες, παραδόσεις και συνήθειες. Όπως έχει τεκμηριωθεί διεξοδικά από τους κοινωνικούς επιστήμονες, όποιος εισέρχεται σε έναν επαγγελματικό χώρο υφίσταται, με τρόπους συνειδητούς και μη, πιέσεις, προκειμένου να συμμορφωθεί με τις νόρμες αυτού του χώρου. Οι «καινούργιοι» στην πολιτική καριέρα δεν αποτελούν εξαίρεση. Ακόμα και οι πλέον «ταγμένοι» και με καλές προθέσεις από αυτούς, μόλις αναλάβουν κάποιο αξίωμα, μπαίνουν σε έναν κόσμο όπου όλες οι κοινωνικές ή επαγγελματικές αλληλεπιδράσεις τούς παροτρύνουν –άλλοτε διακριτικά και άλλοτε όχι– να ακολουθήσουν τους όρους του παιχνιδιού, χωρίς να δημιουργήσουν προβλήματα. Με την πάροδο του χρόνου, μαθαίνουν να σέβονται το «πώς γίνονται τα πράγματα» και, τελικά, να συμμορφώνονται με την ισχύουσα κατάσταση.

Παραδόξως, κάποιες άλλες κοινωνικές νόρμες, οι οποίες

3. Ένα καλό παράδειγμα των διαφόρων πτυχών αυτής της διαδικασίας μπορούμε να δούμε στην ταινία του Τζορτζ Κλούνεϊ *Αι ειδοί του Μαρτίου* (*The Ides of March*, 2011)

καθοδηγούν τους πολιτικούς, ωθούν τους πολίτες στην αντίθετη κατεύθυνση – συχνά με ολέθριες συνέπειες. Στον πολιτικό μας πολιτισμό, οι πολιτικοί αισθάνονται υποχρεωμένοι «να αφήσουν κάτι πίσω τους». Κατ' αυτόν τον τρόπο, η τάση τους να μη θέλουν να ταραξουν τα νερά αντισταθμίζεται από την έντονη επιθυμία να μείνουν στην ιστορία για κάποια φαινομενικού τύπου έργα-ορόσημα στην πολιτική τους καριέρα. Μπορεί να είναι επενδύσεις σε έργα υποδομής ή δραστηκές μεταρρυθμίσεις στον δημόσιο τομέα – ή ακόμα κι ένας καταστροφικός πόλεμος σε κάποια μακρινή χώρα, πάντοτε υπό το πρόσχημα «ανθρωπιστικών λόγων». Δυστυχώς για μας, η ανάληψη αυτών των «έργων» γίνεται στο πλαίσιο ενός πολιτικού πολιτισμού που δεν υποστηρίζει τον συστηματικό δημόσιο διάλογο. Αντίθετα, οι πολιτικοί ηγέτες πιστεύουν ότι είναι φωτισμένοι οραματιστές, οι οποίοι, χωρίς καμία βοήθεια, θα υλοποιήσουν τις τόσο αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, αδιαφορώντας προκλητικά για τη μεγάλη μερίδα των αντιτιθέμενων «οπισθοδρομικών» πολιτών, οι οποίοι «απλώς δεν καταλαβαίνουν» πως είναι ώρα για δράση.

Έτσι, οι κοινωνικές νόρμες που καθοδηγούν την κατ' επάγγελμα πολιτική καταφέρνουν να βλάψουν το δημόσιο συμφέρον με δύο τρόπους, φαινομενικά αντικρουόμενους. Οι εκλεγμένοι πολιτικοί ωθούνται προς την αδράνεια όσον αφορά θέματα στα οποία απαιτούνται αλλαγές, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνονται να πάρουν «τολμηρές», σημαντικές αποφάσεις χωρίς δημόσια διαβούλευση. Δυστυχώς, η εμπειρία έρχεται να καταθέσει ότι αυτού του είδους οι εξάρσεις των εκλεγμένων ηγετών, οι οποίοι αγνοούν επιδεικτικά τη δημόσια αποδοκιμασία, πολύ σπάνια αποβαίνουν προς όφελος των πολιτών. Πολύ πιο συχνά, φαίνεται να εξυπηρετούν είτε τα ιδιωτικά συμ-

φέροντα των όποιων εταίρων τους είτε, απλώς, την εσωτερική τους ανάγκη για φήμη και εξουσία.

7. Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της εξουσίας και της ταύτισης με άλλες ελίτ

Οι κοινωνικές επιστήμες μάς προσφέρουν δύο άλλα στοιχεία για την κατανόηση του τρόπου που λειτουργούν οι πολιτικοί, τα οποία συνδέονται με την εξουσία και το τι συμβαίνει όταν οι πολιτικοί συναναστρέφονται άλλα πρόσωπα με μεγάλη επιρροή.

Πρώτον, οι κοινωνικοί ψυχολόγοι έχουν συμπεράνει ότι η ενσυναίσθηση είναι μειωμένη σε όσους βιώνουν την αίσθηση της ισχύος. Οι πολιτικοί, λόγω του επαγγέλματός τους, είναι πιθανό να θεωρούν εαυτούς νομείς της εξουσίας και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να μην μπορούν να υιοθετήσουν την οπτική όσων επηρεάζονται από τις αποφάσεις τους. Καθώς, με την πάροδο του χρόνου, οι καριέρες των πολιτικών εξελίσσονται και οι ίδιοι καταλαμβάνουν αξιώματα που τους δίνουν μεγαλύτερη εξουσία, δυσκολεύονται όλο και περισσότερο να μπουν στη θέση του μέσου πολίτη.

Δεύτερον, γνωρίζουμε ότι το αίσθημα ταύτισης με μία κοινωνική ομάδα –δηλαδή το αίσθημα του «ανήκειν» σε μία συγκεκριμένη ομάδα– αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα στάσεων και συμπεριφοράς. Τα άτομα ταυτίζονται με ομάδες με τις οποίες πιστεύουν ότι μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά: έτσι, μπορεί κάποιος να αυτοαποκαλείται Βρετανός δίνοντας έμφαση στην εθνική του προέλευση ή απλώς να δηλώνει οπαδός της τοπικής ποδοσφαιρικής ομάδας. Όλα τα παραπάνω αποτελούν παραδείγματα ρητής αυτοκατηγοριοποίησης. Ω-

στόσο, ορισμένες ταυτότητες μπορούν να πάρουν και πιο σιωπηρές ή υπαινικτικές μορφές. Ας πάρουμε για παράδειγμα έναν μετανάστη που αρχίζει να αποκτά ένα νέο αίσθημα εθνικής ταυτότητας ή κάποιον που πρόσφατα μεταπήδησε σε άλλον επαγγελματικό κλάδο. Σε αυτές (και σε άλλες) καταστάσεις, το άτομο μπορεί να συνδυάζει μέσα του διάφορες ταυτότητες, μερικές φορές χωρίς καν να το συνειδητοποιεί πλήρως. Εξυπακούεται ότι όλοι κατηγοριοποιούμε τους εαυτούς μας – με περισσότερο ή λιγότερο συνειδητό τρόπο – σε διάφορες ομάδες.

Όμως, αυτό που συμβαίνει στη συνέχεια έχει περισσότερο ενδιαφέρον. Ένα γνωστικό πεδίο της κοινωνικής ψυχολογίας, γνωστό ως «θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας», περιγράφει πώς, από τη στιγμή που το άτομο ταυτίζεται με μία ομάδα, αυτό το αίσθημα του ανήκειν επηρεάζει σημαντικά τις στάσεις και τη συμπεριφορά του. Δημιουργεί μία αυξανόμενη θετική εικόνα για τα υπόλοιπα μέλη της ίδιας ομάδας. Καλλιεργεί ένα αίσθημα αφοσίωσης απέναντι στην ομάδα και, συνειδητά ή μη, τείνει πολύ περισσότερο προς την αλληλοβοήθεια και τη συνεργασία με άλλα μέλη της ομάδας. Την ίδια στιγμή, τα μέλη της ομάδας αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τους «εκτός ομάδας» – δηλαδή, εκείνους που θεωρείται ότι δεν ανήκουν στην ομάδα – με μάλλον αρνητικό τρόπο και δυσκολεύονται να τους προσεγγίσουν και να τους κατανοήσουν. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα μέλη της ομάδας θα είναι όλο και πιο επιφυλακτικά σε θέματα αλληλοβοήθειας και συνεργασίας με άτομα εκτός ομάδας.

Οι παραπάνω θέσεις μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά της τάξης των εκλεγμένων πολιτικών. Κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, οι εντεταλμένοι

πολιτικοί θα περάσουν πολλές ώρες την ημέρα συνδιαλεγόμενοι με μέλη άλλων ισχυρών ελίτ. Για παράδειγμα, θα αφιερώσουν πολύ χρόνο σε επαφές και επικοινωνία με εκπροσώπους μεγάλων εταιρειών και άλλων εδραιωμένων ομάδων συμφερόντων.

Μπορούμε εύκολα να φανταστούμε πώς εκτυλίσσεται αυτή η διαδικασία. Κλειδωμένοι για ατελείωτες ώρες μέσα σε αίθουσες συναντήσεων με ανθρώπους του επιχειρηματικού κόσμου, οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του λαού θα αναπτύξουν, με την πάροδο του χρόνου, ένα συλλογικό αίσθημα του ανήκειν σε αυτό που ονομάζουμε «οικονομικοπολιτική ελίτ». Εξάλλου, οι πράξεις των πολιτικών και των επιχειρηματιών καθορίζουν από κοινού πολλές από τις κρίσιμες αποφάσεις που μας επηρεάζουν άμεσα όλους. Είναι απόλυτα φυσιολογικό οι περισσότεροι πολιτικοί, με τον καιρό, να αντιμετωπίζουν τους ισχυρούς επιχειρηματίες ως συναδέλφους στη διαδικασία διαμόρφωσης της πολιτικής.

Χρησιμοποιώντας όσα έχουμε μάθει από τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, είναι εύκολο να προβλέψουμε τι θα συμβεί στη συνέχεια. Οι πολιτικοί θα ενστερνίζονται ολοένα και περισσότερο τα επιχειρήματα και τις θέσεις των άλλων μελών αυτής της ελίτ, στην οποία ανήκουν. Με την πάροδο του χρόνου, θα υιοθετούν όλο και περισσότερο τη λογική των επιχειρήσεων και θα αντιμετωπίζουν αυξανόμενη δυσκολία στο να κατανοήσουν τις απαιτήσεις και τα επιχειρήματα άλλων ομάδων. Ίσως το πιο απογοητευτικό μέρος αυτής της διαδικασίας να είναι ότι, σε μεγάλο βαθμό, συμβαίνει με τρόπο υποσυνείδητο. Οι ίδιοι οι πολιτικοί συχνά δεν έχουν επίγνωση των δεσμών και του αυξανόμενου αισθήματος ταύτισης που αναπτύσσουν με τους «συναδέλφους» τους της επιχειρηματικής

κοινότητας. Ωστόσο, είτε το γνωρίζουν είτε όχι, οι συνέπειες είναι εξίσου πραγματικές.

Γι' αυτό τον λόγο, διαθέτουμε τουλάχιστον δύο διακριτούς ψυχολογικούς μηχανισμούς, οι οποίοι μπορούν να μας βοηθήσουν να καταλάβουμε πώς οι πολιτικοί, με την πάροδο του χρόνου, αποτυγχάνουν να υιοθετήσουν την οπτική του απλού πολίτη – ενώ, στο μεταξύ, ο τρόπος σκέψης τους θα συνεχίσει να τους φέρνει πιο κοντά σε άλλες ισχυρές κοινωνικές ομάδες.

8. Η ιδεολογία ως προκατάληψη

Ωστόσο, δεν είναι μόνο το αίσθημα ισχύος και ταύτισης με άλλες ελίτ που μπορεί να επηρεάσει τη συλλογιστική των πολιτικών. Οι ιδέες μπορούν επίσης να στρεβλώσουν τον τρόπο σκέψης μας – ειδικά αν αυτές οι ιδέες θεμελιώνουν την κοσμοαντίληψή μας ή επειδή είναι γνωστό ότι τις ενστερνιζόμαστε.⁴

Όπως έχει καταδείξει η γνωστική ψυχολογία, είμαστε πολύ καλοί στο φιλτράρισμα των πληροφοριών, ανάλογα με το κατά πόσο εξυπηρετούν την προσωπική μας κοσμοθεωρία. Όλοι ρέπουμε προς την αποδοχή των πληροφοριών που επιβεβαιώνουν την όποια προσωπική μας αντίληψη και προς τη δυσπιστία απέναντι σε αυτές που αμφισβητούν τον τρόπο σκέψης μας. Η διαδικασία αυτή, γνωστή ως «επιβεβαίωση της προκατάληψης», μας ωθεί να επανεπιβεβαιώσουμε τις θέσεις και τις

4. Ομολογουμένως, όλοι έχουμε την τάση να χρησιμοποιούμε τη λέξη «ιδεολογία» για ιδέες με τις οποίες διαφωνούμε. Στο κεφάλαιο αυτό, θα χρησιμοποιήσω τον όρο για να αναφερθώ σε ιδέες που ενώ φαίνεται ότι έρχονται σε αντίθεση με στοιχεία που κυκλοφορούν ευρύτατα, το γεγονός αυτό δεν τις επηρεάζει καθόλου.

αντιλήψεις μας και να συνεχίσουμε να ενεργούμε όπως μας υπαγορεύουν – ακόμα και όταν τα δεδομένα υποδεικνύουν ξεκάθαρα μία διαφορετική κατεύθυνση.

Ίσως μία συζήτηση «περί ιδεολογίας» να φαίνεται παράξενη σε κάποιους, από τη στιγμή που οι περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι οι σημερινοί πολιτικοί δεν έχουν ειλικρινείς πολιτικές πεποιθήσεις και ότι, κατά κύριο λόγο, αποδύονται σε μία προσπάθεια να βελτιστοποιήσουν την πιθανότητα επανεκλογής τους και να εξυπηρετήσουν ιδιωτικά συμφέροντα. Αυτή η άποψη είναι σωστή, αλλά ακόμα και οι καιροσκόποι πολιτικοί δρουν μέσα σ' ένα πλαίσιο από πιστεύω σχετικά με το πώς λειτουργεί ο κόσμος – πιστεύω, τα οποία εγκολλώθηκαν από τους συναδέλφους τους, από παλαιότερα μέλη του κόμματός τους ή, απλώς, από το ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον τους. Κατ' αυτήν την έννοια, μπορούμε να πούμε ότι είναι φορείς μιας ιδεολογίας.

Το γεγονός αυτό –καθώς και οι δραματικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει στον δημόσιο πολιτικό βίο– είναι πλέον σαφές, με τρόπο επώδυνο, από το 2014. Στο πρόσφατο παρελθόν, και οι δύο πλευρές του Ατλαντικού έζησαν μία άκαιρη πίεση για «λιτότητα» ή «μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος», η οποία απείλησε να παραλύσει την οικονομία και (τουλάχιστον στην περίπτωση της Ευρώπης) να κρατήσει εκατομμύρια νέους σε κατάσταση μακροχρόνιας ανεργίας. Αυτό που προκαλεί έκπληξη είναι ότι η «πολιτική συναίνεση», η οποία προέκυψε μεταξύ των παραδοσιακών πολιτικών, αντιβαίνει σε όλα όσα γνωρίζουμε για την οικονομία, καθώς επίσης και τις δημόσια εκφρασμένες απόψεις πολλών επιφανών οικονομολόγων.

Για παράδειγμα, σχετικά με την αντιπαράθεση για τον προϋπολογισμό στις ΗΠΑ, ο βραβευμένος με Νόμπελ οικονομο-

λόγος Πολ Κρούγκμαν έγραψε ότι «κυριάρχησαν θέσεις, που όλοι ξέρουν ότι δεν ισχύουν». Μία από αυτές είναι η αντίληψη ότι οι ΗΠΑ διέρχονταν πρωτίστως μία δημοσιονομική κρίση. Επίσης, ο Τζόζεφ Στίγκλιτς, βραβευμένος και αυτός με Νόμπελ Οικονομίας, σχολίασε ότι στην Ευρώπη «η θεραπεία δεν έχει αποτελέσματα και δεν υπάρχει ελπίδα για το αντίθετο», χαρακτηρίζοντας τα μέτρα λιτότητας «εντελώς άστοχα».

Είναι προφανές ότι και πολλοί άλλοι παράγοντες επηρέασαν τη συμπεριφορά των πολιτικών τάξεων στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Ωστόσο, πολλά από όσα βιώσαμε ήταν αποτέλεσμα της νίκης της ιδεολογίας – συχνά και με ηθικοπλαστικές αποχρώσεις – επί της λογικής και των αποδείξεων.

Η αφήγηση που οικοδομήθηκε πάνω σε αισθήματα ενοχής και στην ανάγκη να επαυρωθώσουν υποτιθέμενα λάθη του παρελθόντος – τα χρόνια που «ξοδεύαμε περισσότερα απ' όσα βγάζαμε», ο λαός που υπήρξε συνένοχος στις «ανεύθυνες», «δαπανηρές» πολιτικές των προηγούμενων κυβερνήσεων, κ.λπ. – ήταν κοινός τόπος στην ευρωπαϊκή πλευρά του Ατλαντικού. Στις ΗΠΑ, συνδυάστηκε και με μία γενικότερη ιδεολογική δυσαρέσκεια των πολιτικών σχετικά με την αντίληψη περί δημοσίων δαπανών. Στην Ευρώπη, συνδέεται με την αγιοποίηση του ευρώ, στάση την οποία αποσαφήνισαν τα λόγια του Μάριο Ντράγκι, προέδρου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, όταν είπε ότι οι Ευρωπαίοι ηγέτες θα κάνουν «οτιδήποτε χρειαστεί», προκειμένου να διασφαλίσουν την επιβίωση του ενιαίου νομίσματος. Υπάρχουν και κάποια άλλα ιδεολογικά στοιχεία: η βαθιά ριζωμένη, ακραία αποστροφή των Γερμανών πολιτικών (και, κατά συνέπεια, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας) για τον παραμικρό κίνδυνο πληθωρισμού και η επιθυμία μιας μικρής μερίδας Ευρωπαίων πολιτι-

κών να χρησιμοποιήσουν την κρίση ως ευκαιρία για τη διάλυση μέρους του κράτους.

Και στις δύο περιπτώσεις, η απομόνωση των πολιτικών – και ο τρόπος με τον οποίο ασκούν την εξουσία μέσα από την άνεση της μικρής «φούσκας» όπου ζουν– τους αφήνει, μαζί με τις προκαταλήψεις τους, στο απυρόβλητο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι κληροδοτημένες αντιλήψεις συνεχίζουν να διαμορφώνουν τον διάλογο και να καθοδηγούν την πολιτική πράξη, όσον αφορά ζητήματα μείζονος σημασίας, χωρίς η ενοχλητική πραγματικότητα να αποτελεί εμπόδιο.

9. Η τάξη των πολιτικών δεν αντιπροσωπεύει δημογραφικά τον γενικό πληθυσμό

Αυτά τα ζητήματα περιπλέκονται ακόμα περισσότερο από το απλό γεγονός ότι, με δημογραφικούς όρους, η τάξη των πολιτικών δεν αντιπροσωπεύει ούτε στο ελάχιστο το γενικό σύνολο των πολιτών. Δεν θα αποτελέσει έκπληξη ότι, στις περισσότερες από τις χώρες μας, ο μέσος πολιτικός είναι λευκός, άντρας, με σχετικά προνομιούχο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο.

Αυτό από μόνο του δεν αποτελεί πρόβλημα: είναι θεωρητικά δυνατό –εφόσον υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί ελέγχου– ένας πολιτικός που ανταποκρίνεται στην παραπάνω περιγραφή να μπορεί πραγματικά να αντιπροσωπεύσει το συμφέρον του γενικού πληθυσμού. Ωστόσο, με δεδομένη την έλλειψη αυστηρών μηχανισμών λογοδοσίας, σοβαρά προβλήματα προκύπτουν από το γεγονός ότι, επί της ουσίας, η πλειοψηφία των πολιτικών μας εκπροσώπων ανήκει σε μία ξεχωριστή κάστα. Τα μέλη της είναι σχεδόν απίθανο να πληγούν ποτέ από τα προβλήματα που μαστίζουν σημαντικά τμήματα

του πληθυσμού (π.χ. δυσκολία στην εξόφληση λογαριασμών, κίνδυνος ανεργίας, ελλιπής υγειονομική περίθαλψη, εγκληματικότητα). Γνωρίζουν πάρα πολύ καλά ότι, εκλεγόμενοι, θα εξασφαλίσουν μελλοντικά τα προς το ζην, με τη μορφή ενός βολικού διορισμού στον δημόσιο τομέα ή/και σε κάποια εταιρεία αν δεν καταφέρουν να επανεκλεγούν.

Όπως είναι αναμενόμενο, η μεγάλη απόσταση που χωρίζει τις συνθήκες ζωής εκείνων που ορίζουν τις τύχες μας και την πραγματικότητα που βιώνουν μεγάλα τμήματα του πληθυσμού σημαίνει ότι είναι πολύ δύσκολο για τους πολιτικούς να αντιληφθούν, έστω και στο ελάχιστο, τις συνέπειες που έχουν πολλές από τις αποφάσεις τους στη ζωή των πολιτών. Και, αν δεν μπορούν καν να συλλάβουν αυτές τις συνέπειες, τότε κυριολεκτικά δεν υπάρχει καμία ελπίδα να αποκτήσουν την απαιτούμενη ενσυναίσθηση, ώστε να εκτιμήσουν πλήρως τις συνέπειες των αποφάσεών τους.

Κατά συνέπεια, με δημογραφικούς όρους, η τάξη των πολιτικών παρουσιάζει αξιοσημείωτες ομοιότητες με μία άλλη σχετική ομάδα: την επιχειρηματική ελίτ –και τους αντιπροσώπους άλλων ισχυρών, εδραιωμένων συμφερόντων– για την οποία έγινε λόγος νωρίτερα. Οι αίθουσες συνεδριάσεων είναι γεμάτες από λευκούς άντρες, οι οποίοι έχουν συνηθίσει σε μια προνομιούχο ζωή. Σε αρκετές χώρες, οι περισσότεροι από αυτούς είναι και απόφοιτοι των ίδιων λιγοστών πανεπιστημίων υψηλού κύρους.

Όπως περιγράφηκε νωρίτερα, η ψυχολογική διαδικασία της ταύτισης με μία ομάδα, και οι ολέθριες συνέπειές της, τροφοδοτείται από τα χαρακτηριστικά που μοιράζεται το άτομο με άλλα μέλη της ομάδας. Τα κοινά δημογραφικά χαρακτηριστικά και το κοινό υπόβαθρο των εκλεγμένων αντιπροσώπων μας με

τα ανώτερα στελέχη των μεγάλων επιχειρήσεων είναι άλλος ένας λόγος να φοβόμαστε ότι οι εκπρόσωποί μας θα ταυτιστούν υπερβολικά με τα μέλη αυτής της άλλης ομάδας και, έτσι, δεν θα μπορούν να μας αντιπροσωπεύσουν ικανοποιητικά.

10. Ίσως ο τρόπος που λειτουργεί ο κόσμος κρατά δεμένα τα χέρια των πολιτικών

Μία εντελώς διαφορετική εξήγηση πρέπει, επίσης, να συμπεριληφθεί σε αυτόν τον κατάλογο. Είναι πιθανό αυτό που εμείς αντιλαμβανόμαστε ως χάσμα μεταξύ των εκλεγμένων ηγετών μας και του δημόσιου συμφέροντος να μην οφείλεται, στην πραγματικότητα, σε μία στρέβλωση της εντολής που έχουν λάβει (από τους ψηφοφόρους), αλλά, αντίθετα, στο γεγονός ότι απλώς δεν υπάρχει καμία δυνατότητα να λειτουργήσουν με ριζικά διαφορετικό τρόπο. Ίσως οι πολιτικοί, από τη στιγμή που αναλαμβάνουν κάποιο αξίωμα, να ανακαλύπτουν ότι είναι τελικά ανίσχυροι να αλλάξουν ακόμα και ελάχιστον παραμέτρους της λειτουργίας της κοινωνίας. Αυτή η παντελής έλλειψη ισχύος μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες.

Μπορεί να εκπορεύεται από την ανάγκη για διαπραγμάτευση με άλλους πολιτικούς φορείς (π.χ. σύναψη συμφωνίας με άλλα κόμματα, προκειμένου να διασφαλιστεί η έγκριση της βουλής για ένα συγκεκριμένο μέτρο). Αυτή η ανάγκη για πολιτικό συμβιβασμό βοηθάει στην εξήγηση του γιατί οι αντιπρόσωποί μας δεν μπορούν να φέρουν αλλαγές.

Όμως, μπορεί επίσης να οφείλεται στην πολιτική εξάρτηση των εκλεγμένων αντιπροσώπων μας από τον επιχειρηματικό τομέα. Όπως πιστεύουν οι πολιτικοί επιστήμονες τα τελευταία σαράντα χρόνια, στις κοινωνίες μας η εκάστοτε κυβέρνηση

εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τον ιδιωτικό τομέα στο θέμα της δημιουργίας θέσεων εργασίας και πλούτου. Αυτά τυχαίνει να είναι και τα δύο πρωταρχικά κριτήρια με βάση τα οποία ο γενικός πληθυσμός αξιολογεί την κυβέρνηση, όταν φτάσει η ώρα των εκλογών όπως το έθεσε ο άνθρωπος που σχεδίασε την προεκλογική εκστρατεία του Μπιλ Κλίντον, «Είναι η οικονομία, ηλίθιε». Αυτά τα δύο στοιχεία συνδυαζόμενα εξασφαλίζουν αναπόφευκτα την προθυμία των εκλεγμένων ηγετών μας να ικανοποιήσουν τα συμφέροντα του επιχειρηματικού τομέα. Διαφορετικά, οι επιχειρήσεις θα πληγούν, η ανεργία θα αυξηθεί και οι πιθανότητες των πολιτικών να επανεκλεγούν θα περιοριστούν σοβαρά.

Μία σύγχρονη παραλλαγή αυτού του επιχειρήματος τονίζει τη διασυνδεσιμότητα των οικονομιών μας. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, αν η κυβέρνηση μιας χώρας υιοθετήσει μέτρα που ο επιχειρηματικός τομέας θεωρεί ανεπιθύμητα, τότε οι εταιρείες θα μεταφέρουν τη δραστηριότητά τους σε κάποιο άλλο μέρος του πλανήτη, αφήνοντας πίσω τους ανεργία και μία χαμένη ευκαιρία για μεγαλύτερη ευημερία. Την ίδια στιγμή, οι παγκόσμιες χρηματοοικονομικές αγορές μπορεί να «τιμωρήσουν» τη χώρα που έλαβε τα εν λόγω μέτρα, απαιτώντας υψηλότερα επιτόκια για τον δανεισμό ιδιωτών και επιχειρήσεων που ζουν και δραστηριοποιούνται εκεί, γεγονός που, με τη σειρά του, θα έπληττε περαιτέρω την οικονομία της.

Τέλος, οι πολιτικοί μας ηγέτες καθίστανται ανίσχυροι και με έναν άλλο τρόπο: από την ίδια τη φύση των διεθνών συμφωνιών ή/και από τη συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς. Σύμφωνα με αυτό το επιχείρημα, η συμμετοχή ενός κράτους σε οργανισμούς όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου περιορίζει σημαντικά όσα μπορούν να

επιτύχουν οι πολιτικοί ηγέτες. Ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός αποφάσεων λαμβάνεται σε υπερεθνικό επίπεδο και οι εθνικές κυβερνήσεις δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να τις εφαρμόσουν.

Όπως έχω ήδη επισημάνει, αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με διάφορους τρόπους. Ένα παράδειγμα αποτελεί το πώς οι ανησυχίες των πολιτικών για την επανεκλογή τους συντελούν σε πολλά από τα προβλήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Είναι προφανές ότι η μεγιστοποίηση της πιθανότητας επανεκλογής των πολιτικών ηγετών διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην καλλιέργεια ενός βραχυπρόθεσμου, δημαγωγικού προσανατολισμού. Επίσης, τους καθιστά ιδιαίτερα πρόθυμους να παίξουν παιχνίδια εξουσίας μέσα στο κόμμα τους, επιδιώκοντας να αποκομίσουν το μεγαλύτερο δυνατό όφελος – ανεξάρτητα του πόσο θα χρειαστεί να εκπέσουν οι προσωπικές αρχές τους. Ο φόβος του πολιτικού κόστους μπορεί να φτάσει μέχρι του σημείου να κάνει την εφαρμογή πολλών πολιτικών μέτρων (να φαίνεται) πρακτικά αδύνατη. Για παράδειγμα, η αρνητική κάλυψη από τα ΜΜΕ μιας συζήτησης για την απώλεια θέσεων εργασίας, η οποία οφείλεται σε μία νέα περιβαλλοντική νομοθεσία, μπορεί να καταστήσει την υιοθέτησή της πολιτικά ανέφικτη – και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να ενισχύσει το σύνδρομο που ονομάζεται «τα χέρια των πολιτικών είναι δεμένα».

Κατά τον ίδιο τρόπο, μια ποικιλία από αυτούς τους παράγοντες μπορεί να ερμηνεύσει τη συχνά ύποπτη εγγύτητα των πολιτικών ηγετών με τον επιχειρηματικό κόσμο. Ένα μέρος της ιστορίας είναι η εξάρτηση από τον επιχειρηματικό κλάδο, προ-

κειμένου να δημιουργηθούν επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης, ικανά να ανοίξουν τον δρόμο της επανεκλογής. Ένα άλλο συνδέεται με δημογραφικούς και ψυχολογικούς παράγοντες, όπως η συνάφεια και το ισχυρό αίσθημα ταύτισης μεταξύ των μελών της πολιτικής και οικονομικής ελίτ. Τέλος, τα κρούσματα διαφθοράς –εξόφθαλμης ή μη–, σε συνδυασμό με μια πολιτική κουλτούρα που τα ανέχεται, θα ενισχύσουν αυτή τη σχέση.

Βλέποντας σφαιρικά το θέμα –δηλαδή, αυτούς τους διαφορετικούς παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους– είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι θα μπορούσε να υπάρξει ένα πολιτικό σύστημα πιο ακατάλληλο για τη διαχείριση των σοβαρών προκλήσεων που αντιμετωπίζουμε. Αυτό για το οποίο μπορούμε να είμαστε βέβαιοι είναι ότι μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις ένας επαγγελματίας πολιτικός θα αναλάμβανε δράση που θα διακινδύνευε τη θέση της χώρας του στην κυρίαρχη διεθνή πολιτικοοικονομική τάξη. Μία συνέπεια είναι ότι η προβολή και η προώθηση θεμάτων παγκόσμιου ενδιαφέροντος – όπως η υπαγωγή του ανεξέλεγκτου χρηματοπιστωτικού τομέα σε ρυθμιστικούς κανόνες και η αντιμετώπιση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής, για να αναφέρουμε δύο από αυτά– ελάχιστες πιθανότητες έχουν να παρουσιάσουν αξιοσημείωτη πρόοδο έξω από το πλαίσιο των αδιαφανών, αναξιόπιστων διαδικασιών των διεθνών συνόδων.⁵

5. Όπως υποστηρίζει ο David Runciman στο βιβλίο του *The Confidence Trap: A History of Democracy in Crisis from World War I to the Present*, οι δημοκρατίες μας όντως έχουν ένα ιστορικό αποτελεσματικής αντιμετώπισης κρίσιμων ζητημάτων – αλλά αυτό συνέβη μόνο όταν αυτά είχαν κλιμακωθεί σε γενικευμένες κρίσεις και είχαν οδηγήσει την κοινωνία σε οριακό σημείο. Είναι προφανές ότι αυτό δεν αποτελεί μεγάλη παρηγοριά. Για πόσο ακόμα

Με δεδομένα όλα τα παραπάνω, τα πράγματα αρχίζουν να αποκτούν ενδιαφέρον –και να προκαλούν ανησυχία– όταν τα βασικά κίνητρα που κατευθύνουν τους πολιτικούς δείχνουν επίμονα προς αντίθετες κατευθύνσεις. Αυτή είναι η κατάσταση, στην οποία περιήλθαν πρόσφατα οι Ευρωπαίοι, και αποτελεί παραδειγματική περιπτώσιολογική μελέτη των περιορισμών της εκλογικής πολιτικής.⁶

Με την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση η τάξη των πολιτικών βρέθηκε ανάμεσα σε διασταυρούμενα πυρά από τα δυο κυριότερα κίνητρα των πράξεών της: τη συμμόρφωση προς τη διεθνή οικονομική τάξη πραγμάτων και την επιθυμία να μην προκαλέσει ανοιχτά μεγάλες ομάδες ψηφοφόρων, σε σημείο που να προκληθεί αρνητική αντίδραση στις κάλπες (ή, ακόμα περισσότερο, κοινωνική αναταραχή). Όπως θα δούμε, και τα δύο είναι ουσιαστικά μορφές φόβου.

Όλοι οι πολιτικοί (τόσο στη Βόρεια όσο και στη Νότια Ευρώπη) φοβούνται τις συνέπειες που θα υποστούν, αν προκαλέσουν την κρατούσα οικονομική τάξη. Με λίγα λόγια: το ευρώ πρέπει να διατηρηθεί με κάθε κόστος· ο θεσμοθετημένος ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας δεν αλλάζει

οι πολιτικοί θα πλανώνται όσον αφορά την ανάγκη για άμεση ανάληψη δράσης; Και –για όσους θεωρούν τα παραπάνω απόδειξη ότι οι δημοκρατίες μπορούν να «αυτοδιορθώνονται» και να «προσαρμόζονται»– ποιος θα αναλάβει την ευθύνη για όλον τον ανθρώπινο πόνο ο οποίος θα μπορούσε να αποφευχθεί και ο οποίος προκαλείται ενόσω οι πολιτικοί κινούνται με ρυθμούς χελώνας;

6. Όσοι αναγνώστες δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την πρόσφατη ευρωπαϊκή κρίση, μπορούν να παραλείψουν αυτές τις τελευταίες παραγράφους, χωρίς κανένα διαταγμό. Απλώς συμπεριλαμβάνονται ως παράδειγμα των απόψεων που συζητήθηκαν προηγουμένως σε αυτό το κεφάλαιο.

ουσιαστικά· και το κρατικό χρέος των χωρών πρέπει να εξοφληθεί.

Στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, η ανησυχία για το εκλογικό αποτέλεσμα κάνει τους πολιτικούς να φοβούνται, επιπλέον, ότι μπορεί να θεωρηθούν «ελεήμονες» ή «επιεικείς» απέναντι στους «τεμπέληδες», χρεωμένους Νότιους. Αυτό σημαίνει πως οι Βορειοευρωπαίοι πολιτικοί θα είναι ιδιαίτερα απρόθυμοι να κάνουν τις κινήσεις που θα αποκαθιστούσαν τη βιωσιμότητα της κρατούσας οικονομικής τάξης. Ταυτόχρονα, πολλές από τις ιδιωτικές τράπεζες της Βόρειας Ευρώπης (και οι οικονομίες της γενικότερα) θα αντιμετώπιζαν πολύ σοβαρά προβλήματα, αν τα κράτη του Νότου κατέρρεαν και εγκατέλειπαν το ευρώ με «άτακτο» τρόπο. Κατά συνέπεια, οι Βορειοευρωπαίοι πολιτικοί βρίσκονται ενώπιον μιας πολύ δύσκολης κατάστασης.

Στις χώρες της Νότιας Ευρώπης συμβαίνει κάτι εξίσου (αν όχι περισσότερο) στρεβλό. Οι πολιτικοί φοβούνται το πολιτικό κόστος των περικοπών που απαιτούν οι Βόρειοι χορηγοί τους. Ωστόσο, οι περισσότεροι από αυτούς φοβούνται ακόμα περισσότερο τις εκλογικές συνέπειες που θα είχε το να θεωρηθούν υπόλογοι για την έξοδο των χωρών τους από την Ευρωζώνη.

Με την ευημερία ολόκληρης της ηπείρου να απειλείται, η ευρωπαϊκή πολιτική τάξη έχει παραλύσει από τον φόβο. Μέχρι στιγμής, δείχνουν ανίκανοι να ακολουθήσουν μία από τις δύο βιώσιμες προοπτικές δράσης: 1) η συνδρομή στη σωτηρία της οικονομίας των χρεωμένων κρατών δείχνει αδύνατη, επειδή το ουσιαστικό κούρεμα του χρέους είναι αδιανόητο, ο πληθωρισμός παραμένει λέξη ταμπού και οι Βορειοευρωπαίοι ηγέτες δεν είναι σε θέση να δεσμευτούν ως προς την αμοιβαιοποίηση

του δημόσιου χρέους και να αναλάβουν από κοινού την ευθύνη για τη μελλοντική σωτηρία των τραπεζών, και 2) η έξοδος των χωρών της Νότιας Ευρώπης από την Ευρωζώνη και η επιστροφή, με συντεταγμένο τρόπο, στα προηγούμενα εθνικά νομίσματα φαίνεται αδύνατη, γιατί κανένας Ευρωπαίος αξιωματούχος δεν θα τολμούσε να σκεφθεί κάτι τέτοιο ως επιλογή.

Όπως είναι φυσικό, μέσα σ' όλον αυτόν το θόρυβο τα μείζονα ερωτήματα παραμένουν στη λήθη. Πιο συγκεκριμένα, είναι εύκολο να ξεχάσουμε τον βαθμό στον οποίο όλη αυτή η κατάσταση προέκυψε από μία επικών διαστάσεων αποτυχία της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης. Η ευρωπαϊκή πολιτική ελίτ εισήγαγε το ευρώ το 1999, μέσω ενός σχεδίου που παραγκώνισε τους πολίτες. Εκείνη την περίοδο, σαν άλλοι Προμηθείς, οι Ευρωπαίοι ηγέτες ήταν τόσο ερωτευμένοι με το «Μεγάλο Ευρωπαϊκό Πρότζεκτ» που το προώθησαν και το επέβαλαν, δίνοντας ελάχιστη προσοχή στις σοβαρές ανησυχίες πολλών οικονομολόγων και στον σκεπτικισμό μεγάλης μερίδας του πληθυσμού. Σχεδόν μετά από είκοσι χρόνια, σ' ένα ακόμα κύμα αντιδημοκρατικής λήψης αποφάσεων, οι Ευρωπαίοι καλούνται, πλέον, να πληρώσουν από κοινού το κόστος αυτών των απερισκεψιών.⁷

7. Πρόσφατα γεγονότα σε χώρες όπως η Πολωνία και η Λετονία μαρτυρούν πόσο ισχυρές είναι πραγματικά αυτές οι δυνάμεις. Με τη σοβαρότητα της οικονομικής κρίσης ενώπιον όλων μας, οι πολιτικές ηγεσίες και των δύο αυτών κρατών πιέζουν απροκάλυπτα για την υιοθέτηση του ευρώ ως εθνικού νομίσματος, ακόμα και παρά τη μαζική εναντίωση των πολιτών.